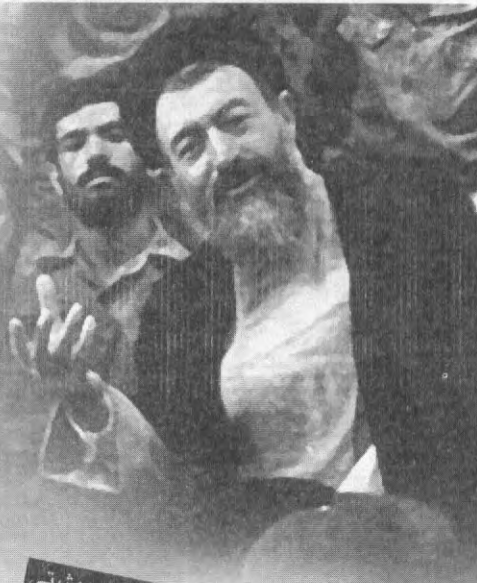

امت اسلامی و دعوت به نیکی‌ها

مفسر شهید آیه الله دکتر بهشتی

آیا می‌گویید باید دسته‌ای از شما این کار را عهده‌دار شوید؟ یا می‌گویید جامعه شما و امت شما یکپارچه باید چنین جامعه و امتی باشد؟ علت اینکه بعضی از این آیه برداشت اول را داشته‌اند و دارند وجود کلمه «مِنْ» است «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ» (۴) از شما جماعتی اینطور باشند؛ یعنی بعضی از شما. ولی «مِنْ» در اینجا برای تبیین، بیان، نشو و برای همان ابتداء است. یعنی از این ماده شما مردم، باید چنین جماعتی پدید آید. شما باید سازندگان چنین جماعتی باشید. وقتی دنبال همین آیات، با فاصله پنج آیه می‌خوانیم: «کنتم خیر امه اخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر» (۵)، می‌بینیم که از «مِنْ» خبری نیست. شما، همه، بهترین امت و جماعتی

«وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا فَمَا اخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (۲)

و باید از شما گروهی باشند که دعوت به خیر کند و به نیکی فرمان دهند و از بدی نهی کنند و آنان همان رستگارانند و از کسانی نباشند که پس از آنکه نشانه‌ها برایشان آمد، پراکنده شدند و اختلاف کردند و برای آنان است عذابی بزرگ. (۳)

آیا این آیه مسلمانان را دعوت می‌کند که از میان ایشان گروهی و جماعتی با این مختصات (دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر) بوجود آید؟

(نیکی و نیک به صورت مطلق). در این صورت معنای آیه چنین می‌شود که «شما باید به جماعتی تبدیل شوید که به آنچه که خوب است دعوت می‌کنند».

دعوت به خیر

دعوت به خیر یعنی چه؟ آیا دعوت به خیر به این صورت است که مثل آدم‌های خودستا، دائماً کاغذ برداریم، قلم به دست بگیریم، سخنرانی کنیم، بگوئیم یک وقت در جامعه ما چنین افتخاراتی بوده، اما حالا خبری نیست، آیا منظور از دعوت به خیر این است؟ امروز امت ما امتی است که می‌تواند بگوید: من امتی هستم که سرچهار راه‌های جهان ایستاده‌ام و مردمی را که دارند در این رهگذر می‌روند فرا خوانم و بگویم بیائید! ما شما را به این سمت دعوت می‌کنیم، آیا می‌توانیم ادعا داشته باشیم که چنین امتی هستیم؟

قرن‌هاست ما مسلمانان در دنیا چنین رسالتی را واقعاً ایفا کرده‌ایم، یعنی هوشمندان و روشن‌بینان دنیا وقتی به اطراف جهان نگاه می‌کردند و می‌خواستند ببینند آیا بر روی هم، زندگی معنوی و مادی، اجتماعی و علمی، مدنی و قضایی و سیاسی یک امت در دنیا می‌تواند به‌عنوان نشانی آنچه خوب است و همه خیر و نیکی است معرف بشود یا نه، یک جامعه بیشتر نمی‌یافتند و آن جامعه اسلام بود. و این قضاوت مهم نتیجه راهبردهای کلیدی پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار به مسلمانان بوده است. حضرت امام جعفر صادق (علیه‌السلام) خطاب به شیعه می‌گوید: «و کونوا دعاه الناس الی انفسکم بغیر السننکم» (۹) مردم را به خویشستن و راه

بدهاید که برای مردم از بطن و شکم زمان و زمانه بیرون داده شده‌اید اینجا دیگر نمی‌گویید «گروهی از شما» می‌گوید، «کنتم»: همه شما.

معنای خیر

«خیر» در زبان عربی از نظر لغت چند معنی دارد: نیکی، خوب، نیک، خوب؛ به صورت صفت؛ خوبتر به صورت صفت تفضیلی؛ مال؛ ثروت. (۶)

«خیر» در قرآن کریم به معنی بهتر خیلی زیاد بکار رفته است و معنای دیگر خیر، خوب و خوبی است. خیر در قرآن فراوان در این معنا بکار رفته است. (۷)

«اخیار» جمع خیر به معنی نیکان و برگزیدگان نیز در قرآن آمده است.

«خیرات» به معنی نیکی‌ها نیز در قرآن آمده «فاستبقوا الخیرات»؛ در راه نیکی‌ها با یکدیگر مسابقه بگذارید.

پس خیر در قرآن به معنی نیک، خوب، نیکتر، خوبتر، آدم خوب، مال و ثروت بکار رفته است. در آیه کریمه‌ای که مورد بحث ماست

خیر به کدام یک از معانی است: «ولتکن منکم أمه یدعون الی الخیر» (۸)؛ شما تبدیل شوید به امتی که به خیر دعوت می‌کند. اینجا خیر به معنی ثروت نمی‌تواند باشد. اما به معنی نیکوتر چطور؟ این می‌تواند معنی آیه باشد اما با توجه به جمله‌های بعدی متوجه می‌شویم که زمینه، زمینه صفت تفضیلی و برتر نیست؛ چون بعدش می‌گوید: «یأمرون بالمعروف» به معروف فرمان می‌دهند و در معنی معروف حتماً جنبه تفضیلی و برتری نیست. بنابراین، یک قرآن‌شناس می‌تواند با همین تحلیل پی ببرد که منظور از خیر در آیه همان معنی اول است:

خویشتن (خیر و خوبی) دعوت کنید با غیر
زبانان!

قرآن کریم می‌گوید: «و کذلک جعلناکم أمة
وسطا لتکونوا شهداء علی الناس» (۱۰) جامعه
نمونه شوید تا هر انسان منصف جستجوگر در
دنیا مبلغ شما بشود. در این صورت دیگر
احتیاجی به اینکه شما برای بیگانه مبلغ داشته
باشید وجود ندارد. در این دنیا یک جامعه
کوچک نمونه اسلامی ساختن، بهترین تبلیغ
است، چه برای داخل و چه برای خارج.

دنیا در پی یافتن راه‌های عملی برای
بهتر زیستن است، نه راه‌های ادعایی؛ نسل
جوان خودمان هم همین‌طور، هر جا، به هر مقدار،
عمل به معیارهای اسلامی سراغ داشته باشد
دیگر هیچ احتیاجی به تبلیغ نیست؛ خود به
خود دل و جان و فکر و ایمان او آن جاست.

کاری کنیم که در پرتو اسلام زندگی انسانی‌تر و
اسلامی‌تر و بهتر و یکتاپرستانه‌تر و با عدل و
داد همراه‌تر در برابر دیدگان جوان جستجوگر
بنهیم، والا هر قدر بر گوش او بخوانیم، او یک
خبر در روزنامه می‌خواند، یک تصویر در
روزنامه می‌بیند، یک گزارش در تلویزیون
می‌بیند، یک فیلم در فلان جا می‌بیند، از زندگی
دیگران وضع دیگران و شامل و کار دیگران با
ظاهر فریبنده آن مطلع می‌شود و دلش در خانه
دیگران است، هرچند تنش در سرزمین ایران
باشد. چرا با واقعیات شوخی می‌کنیم؟ چرا
نمی‌خواهیم لمس کنیم که دعوت به خیر در
اسلام، شاید ده درصد هم به زبان نبود، و شاید
بیش از نود درصدش به عمل بود!

«یدعون الی الخیر...» خلاصه می‌شود در این
جمله: امتی باشید که وقتی به دیگران می‌گویید

ببایید مسلمان شوید، ببایید به اسلام و امت
اسلامی ببیوندد، خود به خود، بدون تفسیر و
توضیح شما معنایش این باشد که ببایید به
سوی خیر: «حی علی خیر العمل» (۱۱)، «حی
علی خیر الحیوه» (۱۲) «ولتکن منکم امه یدعون
الی الخیر» تبدیل شوید به امتی که دعوت کننده
به خیر و نیکی هستید بانگتان را در دنیا بلند
کنید؛ بانگی که مردم را دعوت به خیر می‌کند، اما
نه به این صورت که ادعا کند ما خیر هستیم یا
آیین ما راه خیر است و آیین برتر است. این
القاب را نمی‌خواهد. همین‌قدر که بگویید بسوی
ما ببایید؛ وقتی مردم چشمشان را باز می‌کنند و
شما را می‌بینند و عمل شما را مشاهده می‌کنند
می‌فهمند که آنها را دعوت به خیر کرده‌اند.

امر به معروف و نهی از منکر

یک نکته قابل ملاحظه دیگر از آیه
«ولتکن منکم أمة یدعون الی الخیر و یامرون
بالمعروف و ینهون عن المنکر...» (۱۴) مسأله
امر به معروف و نهی از منکر است. این مسأله
حتی قبل از بوجود آمدن جامعه اسلامی است.
یعنی آن وقتی که پیغمبر و مسلمان‌ها هنوز در
مکه بودند، قرآن در سوره اعراف از زبندگان قوم
موسی یاد می‌کند که با او به میقات رفتند؛ در
آنجا برای خودشان در راه خدا دعا می‌کنند و از
پروردگار پاسخی می‌گیرند. پاسخ پروردگار این
است: (عذاب من به کسانی می‌رسد که من آنها را
شایسته این عذاب بدانم و رحمت همه جا را فرا
گرفته است و رحمت خود را برای آنها که از
پیامبر آمی که نامش در تورات و انجیل آمده
مقرر خواهم داشت، همان پیامبری که آنها را به
آنچه شایسته هست فرمان می‌دهد و از آنچه
ناشایسته است باز می‌دارد، پاکیزه‌ها را

برایشان حلال اعلام می‌کند و پلیدها را بر آنها حرام اعلام می‌کند. کسانی که به چنین پیامبر ایمان بیاورند و او را یاری کنند و حامی او باشند و دنبال نور و روشنی که به او نازل شده باشند، برستی رستگارند. (۱۵)

از رسالت پیغمبر اسلام (ص) قبل از آمدن با این خلصت‌ها یاد می‌شود: پیامبری از جانب خدا مردم را به معروف و شایسته دعوت می‌کند، پاکیزه‌ها و خوب‌ها را حلال اعلام می‌کند، پلیدها و بدها را حرام اعلام می‌کند، بارهای سنگین بر دوش بشریت را از دوششان پایین می‌نهد، غل‌ها و زنجیرها و بندها را از او بر می‌دارد و نور و روشنی و روشننگری با خود می‌آورد. امروزه در دنیا کسانی که پیغمبر اکرم (ص) را با این مختصات بشناسند، اگر مزاج بیمار، منحرف و تباه شده نداشته باشند، خود به خود به دنبال چنین پیامبری می‌روند و به رستگاری می‌رسند.

وقتی آیاتی که از سوره‌های مکی، یعنی قبل از هجرت، در زمینه خیر و امر به معروف و نهی از منکر را می‌بینیم معلوم می‌شود از همان مراحل نخستین دعوت اسلام، رسالت هر مسلمان دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر است و این موضوع

ارجاعات و مصادر:

- ۱- شهید آیه‌الله دکتر بهشتی از جمله مفسران قرآن کریم بوده است که نگاه جدیدی به آیات قرآن داشته است.
- ۲- سوره آل عمران / ۱۰۳.
- ۳- ترجمه آیه ۱۰۳ سوره آل عمران
- ۴- آیه ۱۰۳ سوره آل عمران - جزء چهارم قرآن کریم.
- ۵- سوره آل عمران / آیه ۱۰۹
- ۶- دانشنامه‌های قرآن / ص ۱۰۴ - اثر مصطفی اسرار.
- ۷- همان
- ۸- سوره آل عمران / آیه ۱۰۳
- ۹- سفینه البحار، ج ۲، ص ۲۷۸.
- ۱۰- قرآن کریم - سوره بقره آیه ۱۴۲.

مختصر به موقعی که جامعه اسلامی تشکیل حکومت می‌دهد نیست، بعد از هجرت هم می‌بینیم انسان با ایمان، انسانی است که باخیر و معروف اُنس و آشتی دارد و با سوء و منکر ناسازگار است. آیینش، شیوه‌اش، زندگی‌اش خلاصه می‌شود در اینکه خود را همواره به یاد خدا و متوجه به خدا نگه دارد و همواره در گسترش نیکی‌ها در محیط زندگی‌اش کوشا باشد و در درگیری و مبارزه با بدی‌ها در محیط زندگی‌اش تلاشگر باشد.

فرد مسلمان، جامعه اسلامی و امت اسلامی باید هواداران معروف و تشویق کنندگان بدان، و مخالفان منکر و بازدارندگان از آن باشند. چنین فرد و چنین جامعه و امتی، خود به خود در دنیا و در عالم بشریت و برای تمامی افراد و جوانان‌های جستجوگر، نمونه و سرمشق می‌شوند.

«وَكذلك جعلناكم أمة وسطا لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا» (۱۶) پیامبر اسلام (ص) سرمشق اصلی و مثل‌اعلای فضیلت برای این امت است و این افراد و این امت بایستی به او اقتداء کنند تا به جایگاه اصلی خود برسند. (۱۷)

- ۱۱- حدیث قدسی اذان - فراز پانزدهم اذان.
- ۱۲- میزان الحکمه باب خیر.
- ۱۳- سوره آل عمران - آیه ۱۰۳.
- ۱۴- همان
- ۱۵- سوره اعراف آیه ۱۵۷.
- ۱۶- سوره بقره آیه ۱۴۲.
- ۱۷- تلخیص متن کتاب [بایدها و نبایدها] سلسله مباحث تفسیر قرآن کریم اثر مفسر شهید دکتر آیه‌الله بهشتی.

● خطابی بودن متن مقاله بواسطه سلسله مباحث تفسیری است که استاد در جلسات تفسیر بیان داشته‌اند.